

Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку

Висвітлюється роль бібліотечних консорціумів у впровадженні ліцензування ПЛІБ з електронних ресурсів.

Важливу роль у роботі бібліотек в інформаційному суспільстві відіграють консорціуми - добровільні неприбуткові об'єднання бібліотек для спільного придбання, упорядкування, використання електронних ресурсів. Подібні об'єднання створюють єдиний інформаційний простір для групи бібліотек, сприяють ефективному впровадженню нових технологій та пропозиції нових послуг для користувачів.

Консорціуми виникли ще в 1960-х роках, передусім у США та Західній Європі, і були сконцентровані здебільшого навколо 4-х основних сфер діяльності: спільне використання інтегрованих бібліотечних систем, кооперативний розвиток колекцій, придбання та використання електронних ресурсів (електронних журналів, баз даних тощо) та підвищення кваліфікації персоналу. Особливого розповсюдження Консорціуми набули з кінця 1980-х рр. з огляду на впровадження новітніх інформаційних технологій і необхідності кооперації в цьому, мінімізації зусиль

кожної окремо взятої бібліотеки.

Отже, консорціум для спільного придбання, упорядкування, використання електронних ресурсів - один з найбільш поширених типів об'єднань бібліотек. Консорціум має бути юридично зареєстрованим для того, щоб мати право на ведення організаційних і фінансових справ від імені всіх бібліотек, що входять до його складу, консорціум веде переговори від імені всіх членів, оперує фінансами (внески, сплата передплати, сплата національної чи групової ліцензії тощо), що значно заощаджує кошти та зусилля бібліотек. Консорціуми різні за своєю місією, структурою, механізмами членства тощо, і здебільшого пройшли шлях від простого об'єднання за принципом "клубу покупців" ("buying clubs") з метою економії коштів для бібліотечної та академічної спільноти, що впливає або й формує політику розповсюдження електронних ресурсів та наукової комунікації в цілому¹.

Серед відомих у світі консорціумів бібліотек, напри-

Тетяна
Ярошенко,

*директор Наукової
бібліотеки
Національного
університету
"Києва-Могилянська
академія,
віце-президент УБА,
віце-президент
Консорціуму
"Інформатіо".*

клад, такі об'єднання, створені за географічною ознакою:

* Консорціум університетських дослідницьких бібліотек Великої Британії - CURL (Consortium of University Research Libraries) (<http://www.curl.ac.uk/>)

* Консорціум дослідницьких бібліотек Вашингтона - Washington Research Library Consortium (<http://www.wrlc.org/>)

* Консорціум академічних бібліотек Швейцарії - Consortium of Swiss Academic Libraries (<http://lib.consortium.ch/>)

* Естонський бібліотечний мережевий консорціум - EUNET (<http://www.elnet.ee/>)

* Російський національний консорціум електронної інформації - NEICON (<http://www.neicon.ru/>)

* Вірменський консорціум бібліотек - ELCA (www.elca.am)

* Болгарський інформаційний консорціум (www.bic.bg)

* Консорціум "Інформатіо" в Україні (<http://www.mformatio.org.ua>).

Існують також об'єднання не за географічним принципом, а за спільними інтересами (галузями знань тощо). Наприклад, британський Консорціум CHILL (Consortium of Independent Health Information Libraries in London - <http://www.chill-london.org.uk/>), до якого входять бібліотеки Лондона, які цікавляться інформацією з медицини та охорони здоров'я; 25 правничих бібліотек США об'єднує New England Law Library Consortium (NELCO) та ін.

Особливо слід відзначити консорціуми, що об'єднують уже не бібліотеки, а власне інші консорціуми. Наприк-

лад, Консорціум eIFL.net (Electronic Information for Libraries - <http://www.eifl.net>), до якого входять консорціуми бібліотек у 52 країнах світу² та Міжнародна коаліція бібліотечних консорціумів - ICOLC (The International Coalition of Library Consortia - <http://www.library.yale.edu/consortia>), заснована в 1997 р. і об'єднує 150 консорціумів з усього світу. Коаліція проводить двічі на рік конференції, на які запрошуються різні вендори і де обговорюються найкращі шляхи поставки електронних журналів та різні аспекти менеджменту електронних ресурсів у бібліотеках. Документи, розроблені Коаліцією, вже давно є стандартами для бібліотек та видавництва у спільних питаннях щодо електронних журналів, наприклад: "Положення для відбору та придбання електронної інформації" (1998 р.), "Рекомендації для досліджень статистики використання веб-орієнтованих, бібліографічних та повнотекстових ресурсів (1998 р.), "Положення про стан, перспективи та практику у відборі та придбанні електронної інформації" (редакції 2001, 2004 рр.), "Акція по збереженню наукових електронних журналів" (2005 р.) та ін.

Слід звернути увагу на особливу здатність та прагнення бібліотек всього світу до кооперації в галузі управління електронними ресурсами. Бібліотеки вбачають необхідність співпраці з іншими бібліотеками задля спільного придбання та використання електронних ресурсів та заощадження коштів, а також централізованого управління коштами. Можливі цілі консорціуму в допомозі бібліотекам у придбанні та управлінні

електронними журналами (ЕЖ):

* можливість отримання журналів за оптимальною ціною;

* можливість отримати якомога оптимальніші ліцензійні угоди;

* можливість залучення коштів (грантів) на весь проєкт у цілому;

* встановлення спільних (єдиних) стандартів в управлінні колекцією електронних ресурсів;

* підтримка інших ініціатив у доставці наукової інформації для користувачів бібліотек;

* спільне вирішення проблем хостінгу та архівування.

Наразі бібліотеки, що проповідують "острівковий менталітет" та хочуть бути самостійними у своєму придбанні та упорядкуванні електронних ресурсів, дуже багато втрачають і не мають шансів на успіх у майбутньому в інформаційному суспільстві. Консорціум, що веде переговори відразу від імені десяти чи навіть сотні бібліотек, завжди досягне більшого успіху. Головна перевага: група завжди дістане кращу цінову пропозицію і кращі умови, ніж кожна окрема бібліотека. Видавництву вигідніше мати справу з одним консорціумом, ніж з десятками чи сотнями індивідуальних користувачів.

Консорціуми є важливими і для вендорів баз даних. Наприклад, у секторі продажу відомої бази даних OCLC - First Search, консорціуми складають біля 70% (станом на 1999 р.). За даними Американської асоціації дослідницьких бібліотек (ARL), 97% бібліотек належать хоча б до одного консорціуму щодо спільного використання елек-

тронних ресурсів, а загальна кількість консорціумів, до яких належать різні бібліотеки ~ від нуля до 24\

Власне, консорціуми відіграють вирішальну роль в середовищі електронних ресурсів, зокрема електронних журналів. Саме вони диктують умови та цінові бізнес-моделі на електронні журнали, бо ж виступають відразу від більшості користувачів-бібліотек. І видавництва найчастіше пропонують цінові моделі саме для консорціумів, а не для окремих бібліотек. Але, разом з тим, консорціуми не обмежуються лише роллю "клубу покупців". Їхня місія також у зміні засобів створення та розповсюдження наукової інформації, у зміні механізмів спілкування науковців. Наприклад, Міжнародний консорціум SPARC (Scholarly Publishing & Academic resources Coalition -, <http://www.arl.org/sparc/>) - об'єднання академічних та дослідницьких бібліотек для спільного вирішення шляхів розвитку наукової комунікації в цілому, у т. ч. й через тенденції змін в електронному видавництві; членами Консорціуму є понад 200 бібліотек в Північній Америці, Азії та Австралії, а також біля 100 інституцій додатково складають європейське відділення Консорціуму - SPARC Europe, сформоване у співпраці з Лігою дослідницьких бібліотек Європи (Ligue des Bibliothèques Europeennes de Recherche - LIBER). Інший відомий консорціум США - Greater Western Library Alliance (колишній Big 12 Plus - www.big12plus.org) відомий, зокрема, своєю роллю у створенні відомого в світі електронних ресурсів продукту - брами до електрон-

них журналів з біологічних дисциплін BioOne - <http://www.bioone.org>). До Коаліції мережевої інформації CNI (Coalition for Networked Information - www.cni.org/program), що теж опікується різними аспектами теми наукової комунікації в інформаційному світі, входять не лише бібліотеки, а й університети, інформаційні інституції, відомі компанії-виробники програмного і технічного забезпечення США та Канади. Альянс інформаційних інновацій у науці та техніці (Alliance for Innovation in Science and Technology Information - <http://www.aisti.org/>) своєю місією вважає, наприклад, примноження наукової і технічної інформації і створення сучасних засобів доступу до неї.

Перелік можна продовжувати, але треба наголосити на головному: бібліотеки, видавці, інформаційні посередники все частіше об'єднуються в консорціуми задля спільного вирішення питань, пов'язаних зі створенням, використанням, збереженням та розповсюдженням електронних ресурсів, зокрема електронних журналів.

Перший консорціум бібліотек в Україні було створено в 1999 р., коли за грантом Міжнародного фонду "Відродження" було організовано річний (згодом пролонговано на 2 роки) доступ до 400 паралельних електронних журналів видавництва Springer для бібліотек, які приєднуються до проекту. Координатором консорціуму була Наукова бібліотека НАУКМА, і він діяв на час виконання проекту. До консорціуму увійшли 98 бібліотек різних типів і видів (передусім, уні-

верситетські) з різних куточків України. Досить успішним був тоді міжнародний семінар "Електронні журнали - бібліотекам України", організований Науковою бібліотекою НАУКМА спільно з видавництвом Springer та Британською радою в Україні, що фактично став першим професійним зібранням для бібліотек України з питання електронних журналів. У семінарі взяли участь представники 65 бібліотек України, науково-дослідних установ, інформаційних центрів України, 15 представників іноземних видавництв та інформаційних центрів з Німеччини, Нідерландів, Великої Британії та Росії⁴. Це були перші кроки бібліотек України в роботі з електронними журналами, хоч консорціум і не був юридично зареєстрований і припинив свою діяльність фактично після закінчення дії проекту.

З 2000 р. бібліотеки України мають можливість доступу до баз даних EBSCO за проектом "Електронна інформація для бібліотек" - (Electronic Information For Libraries), який є спільною ініціативою Інституту відкритого суспільства (Будапешт) і найбільшого у світі видавництва періодики компанії EBSCO Publishing. Координатором цього проекту в Україні є Асоціація "Інформатіо-Консорціум" - перший офіційно зареєстрований в Україні як громадська організація незалежний консорціум бібліотек - www.informatio.org.ua. Консорціум пропонує 14 інформаційних пакетів відомих світових видавництв та постачальників наукової інформації (Elsevier, Emerald, Oxford University Press, East View, ProQuest, Интегрум-Техно та

ін.) укладає ліцензійні угоди з кожним із постачальників, аналізує статистику використання ресурсів для різних бібліотек у тестовому доступі, організує цикл семінарів, тренінгів, конференцій. З 2004 р. Консорціум є головним співорганізатором Міжнародної конференції "Електронні ресурси для бібліотек" (Миколаїв-2004, Алушта-2005, 2006). Консорціум є членом вищезгаданих міжнародних консорціумів EIFL та ICOLC.

З вересня 2002 р. в Україні реалізується проект INTAS "Доступ до наукової літератури через електронну доставку для дослідників країн нових незалежних держав". INTAS - Міжнародна асоціація сприяння співробітництву між вченими нових незалежних держав колишнього СРСР (NIS), заснована в 1993 р. для сприяння покращенню наукових можливостей вчених Європи та світу, прискорення соціального та економічного прогресу, підтримки міжнародного наукового співробітництва для взаємної користі.

Проект є частиною програми INTAS "e-Library" і забезпечує науковців 11 країн колишнього Радянського Союзу, в т. ч. України, (через бібліотеки), оперативною науковою інформацією з електронних журналів відомих європейських видавництв. Проект діятиме до кінця 2007 р., і в межах його дії в Україні створено ще один консорціум - бібліотек-учасниць проекту. До консорціуму може приєднатися будь-яка бібліотека, що має доступ до Інтернету та погоджується з умовами ліцензійної угоди від кожного з видавництв, участь у консорціумі безкоштовна. Станом на жовтень 2006 р. у консорціумі 252 бібліотеки з усіх регіо-

нів України. Найбільше серед учасників університетських бібліотек та бібліотек науково-дослідних інститутів НАНУ, але представлені також національні бібліотеки, обласні універсальні наукові, публічні, медичні та ін. Координатором цього проекту в Україні є Технічна інформаційна бібліотека/університетська бібліотека в Ганновері, що є Національною бібліотекою Німеччини в галузі науки та техніки, та Наукова бібліотека Національного університету "Києво-Могилянська академія". Детальніше про проект - на сайті Наукової бібліотеки НаУКМА (розділ INTAS).

Проектом передбачено доступ до повнотекстових електронних журналів таких видавництв:

Springer - через систему Springer Link забезпечує доступ до повних текстів 1200 журналів видавничої групи Springer (сюди входять, крім видавництва Springer Verlag, ще видавництва Kluwer, Steinkopf, Urban&Vogel, Vieweg, Birkhauser, Plenum, Physica). Здебільшого, це журнали з природничих наук (медцина, фізика, хімія, біологія, біохімія тощо). Серед цих журналів такі відомі назви, як Anatomy and Embryology, Applied Microbiology and Biotechnology, Applied Physics, Archives of Microbiology, Bioprocess and Biosystems Engineering, Colloid and Polymer Science, Computational Statistics, Computing, Computing and Visualization in Science, Current Microbiology, Ecosystems, European Journal of Applied Physiology, European Physical Journal, European Radiology, Information Systems and e-Business Management,

International Journal of Biometeorology, Journal of Biological Inorganic Chemistry, Journal of Economics, Knowledge and Information Systems, Public International Law, Theory of Computing Systems, World Journal of Urology та багато інших. Перспектива журналів - за останні 10 років, але Springer Link пропонує і "глибокий архів" на свої журнали, починаючи з першого числа першого року випуску (ця послуга не входить до проекту iNTAS, але доступна за окрему плату).

Blackwell Science через систему Blackwell Synergy забезпечує доступ до 278 журналів з колекції STM (наука, техніка, медицина). Серед цих журналів такі: Acta Radiologica, Acta Zoologica, Birth: issues in Perinatal Care, Animal Genetics та ін.

Усі статті журналів обох видавництв доступні в повному тексті в HTML із зв'язками зі змістом, посиланнями, довідками тощо, а також в PDF-форматі для зручності в роздрукуванні. Працюють також зв'язки за посиланнями, ключовими словами та інформацією про авторів з іншими базами даних, наприклад PubMed (MEDLINE), ISI чи ADS (в Blackwell Science), що також значно допомагає в пошуку необхідної інформації. Є можливість попереднього перегляду статей (OnlineEarly), в окремих журналах статті з'являються в режимі on-line до їхньої публікації в журналі. Є унікальна можливість для кожного користувача для адміністрування власної персональної сторінки: пошук лише в необхідних журналах, або публікаціях вибраних авторів, чи можливість отримання електронною

поштою змісту певних журналів тощо.

Проект пропонує також доступ до Бібліотеки електронних журналів (Elektro-nische Zeitschriftenbibliothek - EZB) ~ проект університету Регенсбург (Німеччина), що являє собою браму до електронних журналів в Інтернеті, повний доступ до більш ніж 4000 назв відомих журналів різних видавництв з різних галузей наук. Організовано також доступ до бази даних Zentralblatt Mathematik - наукова бібліографічна база даних з математики, що містить біля 2 млн анотацій з 2300 журналів та серійних видань - усі джерела математичної літератури у світі.

За статистикою використання, в перший повний рік реалізації проекту (2003 р.), наприклад, було завантажено лише близько 6000 статей журналів видавництва Springer (з них 3221 - Інститутом прикладних проблем механіки і математики ім. Підстригана НАН України, а 1482 - Інститутом математики НАН України). У 2005 р. бібліотеками України було "скачано" вже 50043 статті. Серед лідерів у використанні ~ Харківський університет радіоелектроніки (7926 статей), НДІ прикладних проблем механіки та математики НАН України (7382), НДІ проблем ендоекології (5849), Харківський політехнічний інститут (4160), Національний університет ім. Т. Г. Шевченка (3810), Донецький національний технічний університет (2713), НДІ фізики НАН України (2456), НДІ теоретичної фізики НАН України (1106), НДІ кібернетики НАН України (1100) та ін. Зафіксовано активну участь приблизно 30% зареєстрованих біб-

ліотек-учасників проекту. Серед найбільш популярних журналів (за кількістю завантаження повних текстів статей): Journal of Sol-Gel Science and Technology (1700 статей), Diseases of the Colon & Rectum (1202), Journal of Analytical Chemistry (1081), Catalysis Letters (1040), Acta Mathematica Hungarica (930), Journal of Materials Science (897), Topics in Catalysis (869), Applied Physics A: Materials Science & Processing (783), Pharmaceutical Research (783), Monatshefte fur Chemie/Chemical Monthly (761), Annals of Operations Research (738), Mathematical Programming (729), Czechoslovak Mathematical Journal (691), Breast Cancer Research and Treatment (682), Communications in Mathematical Physics (526).

Використання журналів видавництва Blackwell має значно нижчі показники статистики використання, відповідно 634 статті в 2003 р. і біля 7000 у 2005 р. Серед найпопулярніших - Monthly Notices of the Royal Astronomical Society (120), Histopathology (58), The Plant Journal (44), Respirology (31) та ін.

Отже, слід зазначити, що в середовищі електронних ресурсів саме бібліотечні консорціуми відіграють наразі вирішальну роль. Для бібліотек України є особливо цінним досвід роботи в Консорціумі, що дозволяє мінімізувати фінансові та організаційні зусилля з доступу та використання електронних ресурсів.

Бібліотечний консорціум "Інформатіо" постійно працює над розширенням діапазону видів електронних інформаційних ресурсів, веде переговори про підключення

нових систем інформаційного сервісу та запрошує до участі в Консорціумі нових членів. Звертатися за електронною поштою на адреси: *informatio@email.com.ua* чи *yaroshenko@ukma.kiev.ua*.

1. Див. Bostick S., Dugan R. The History and Development of Academic Library Consortia in the United States: An Overview // Journal of Academic Librarianship. - 2001. - Vol. 27, Issue 2. - P. 128-131; Kopp J. Library consortia and information technology: The past, the present, the promise // Information Technology & Libraries.-1998. - Vol. 17, Issue 1. - P. 7-13 ; Thompson T. Library Consortia in the 21st Century: Beyond the Buying Club // Trends in Law Library Management & Technology .- 2004. -Vol. 15, Issue 2. - P. 1-4.

2. Купріте Р., Сегберт-Елберт М., Бернал І, Ініціатива eIFL.net: доступ та управління електронними ресурсами, бібліотечними консорціумами в перехідних країнах та країнах, що розвиваються / Пер. Т. Ярошенко // Бібл. форум України. - 2006. - № 3. - С. 54-60.

3. Networked information resources: a SPEC kit / Compiled by Richard Bleiler, Terry Plum - Washington, D.C.: Association of Research Libraries, Office of Leadership and Management Services, 1999.- P. 25.

4. Електронні журнали - бібліотекам України: Перший Всеукр. Консорціум бібліотек-користувачів електронними журн. вид-ва "Springer" / Т.О. Ярошенко, О.І. Архипська // Вісн. Кн. палати.-1999. -№12. -С. 24-27.